

TÜRK EDEBİYATININ TARİHİ DÖNEMLERİ

TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ

TÜRK EDEBİYATININ TARİHİ DÖNEMLERİ

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERE AYRILMASINDA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Dinî Yaşam

- Din, topluma kazandırdığı yeni değerlerle insanların düşünme biçimlerini etkiler. Bu etki, ister istemez edebî eserlere de yansır.
- Eski Türkler **Gök Tanrı, Şaman, Mani** ve **Buda** dinlerini benimsemişler; bu dinlerin etkisiyle eser vermişlerdir.
- Türklerin 10. yüzyıldan itibaren İslam dinini tercih etmesiyle birlikte dil ve edebiyat anlayışı da önemli ölçüde değişmiştir. İslam dininin öğretileri bu yüzyıldan itibaren edebî eserlerde kendine yer bulmuştur.

Dil Anlayışı

- **Dil, edebiyatın ana malzemesidir**; dolayısıyla dilde meydana gelen her türlü değişim doğrudan edebiyatı etkilemiştir.
- İslamiyet Öncesi Dönem'de göçebe yaşam süren Türklerde dış etkilere kapalı, yalın bir dil kullanılmış; edebî eserler de bu doğrultuda oluşturulmuştur.
- Müslüman olduktan sonra dilimiz, İslam medeniyetinin taşıyıcısı olan **Arapça ve Farsçadan** etkilenmiştir. Bu dillerden çok sayıda sözcük ve ifade kalıbı Türkçeye geçmiştir; edebiyat, bu dil anlayışına bağlı olarak şekillenmiştir.
- 19. yüzyılda ise Batı'ya yönelen toplumumuzda dil de değişime uğramış; özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde dil devrimiyle birlikte yepyeni bir dil ve edebiyat ortaya çıkmıştır.

Lehçe ve Şive Farklılaşması

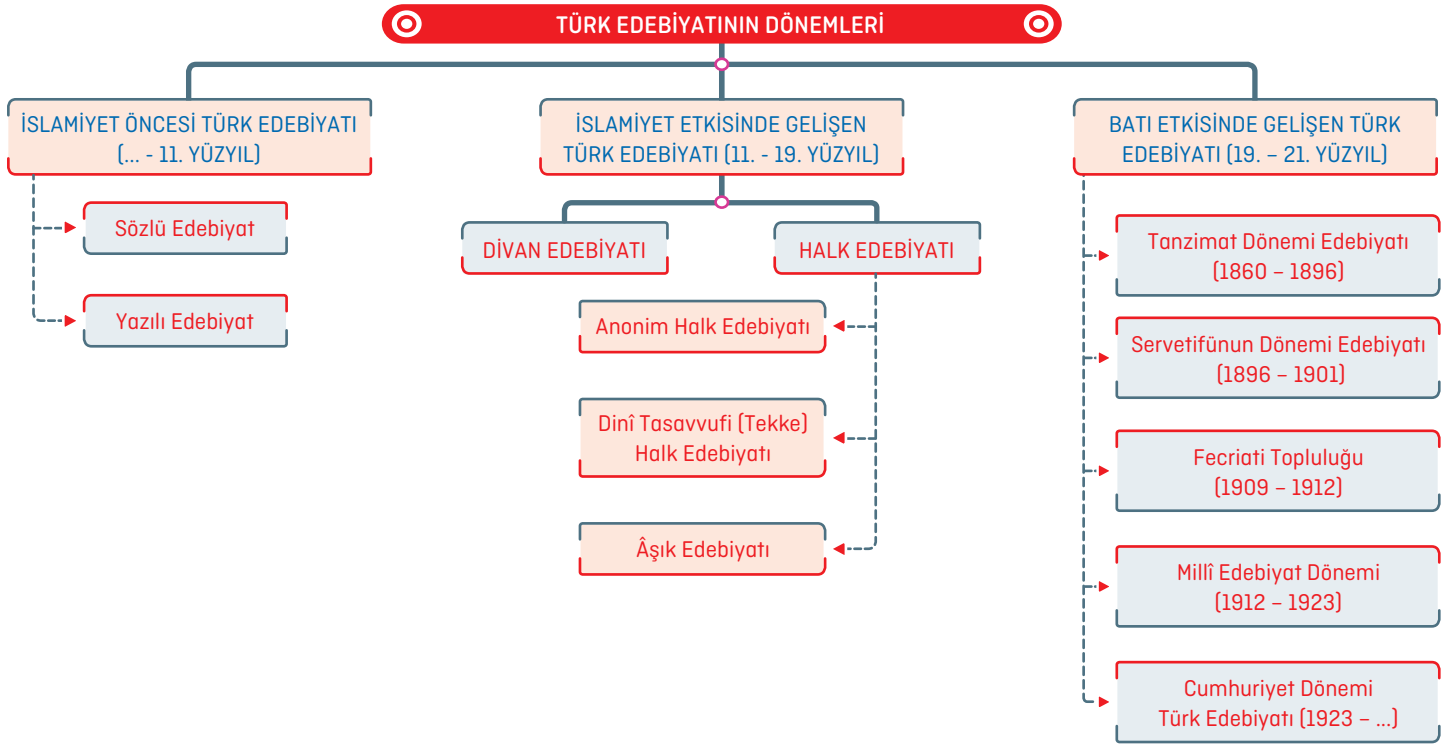
- Türklerin farklı coğrafyalara yayılması, buralarda farklı toplum ve kültürlerle iletişime geçmesi dil ve edebiyat anlayışlarını etkilemiştir.
- Özellikle Kavimler Göçü'yle birlikte farklı coğrafyalara dağılan Türklerde dilin, Kuzey, Doğu ve Batı olmak üzere üç ana kola ayrıldığı ve bu kollar arasında derin farklılıklar olduğu görülür.
- Farklılaşan Türkçe kollarında, farklı edebiyat anlayışları oluşmuş, her şive ve lehçenin kendine özgü bir edebiyatı olmuştur.

Tarihî Olaylar

- Tarihî süreç içinde yaşanan savaşlar, göçler, depremler, kıtlık, salgın hastalık gibi tarihî öneme sahip gelişmeler toplumsal yaşamı ve bununla birlikte edebiyatı etkilemiş, edebî ürünler özellikle içerik bakımından değişime uğramıştır.

Coğrafya

- Coğrafya, daha doğrusu coğrafi faktörler, tarihin en eski devirlerinden itibaren insan topluluklarını ve bu toplulukların sosyal, ekonomik, dinî ve kültürel yaşamlarını değişik şekillerde etkilemiştir.
- Orta Asya steplerinde yaşayan Türklerle Anadolu'nun verimli ovalarında at koşturan Türklerin dünyaya bakışı, duyuş ve düşünceleri aynı değildir.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı

- Türk edebiyatının en eski dönemidir ve bu döneme ait ürünler sınırlı sayıdadır.
- Bu dönemde oluşan edebiyat **yabancı etkilerden uzak, ulusal bir kimlik** taşır.
- Sözlü ve yazılı edebiyat** olmak üzere iki kolda gelişim göstermiştir.
- Bu dönemde oluşturulan **destan, koşuk, sagu ve savlar** sözlü edebiyatın en önemli ürünleridir.
- Bu ürünlerde günlük yaşam, savaş, kahramanlıklar, aşk, doğa gibi temalar ele alınmıştır.

- Şaman, kam, baksı, ozan** gibi adlar verilen büyücü, din adamı, şair kimliğine sahip kişilerce **kopuz** eşliğinde söylenen bu şiirlerde halkın konuştuğu dil kullanılmıştır.
- Türklerin ilk yazılı ürünleri ise 7. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır. Bu ürünler **Kök Türk ve Uygur metinleridir**.
- Özellikle **Kök Türk Yazıtları** Türkçenin gelişimini, ulaştığı noktayı ortaya koyması bakımından önemlidir.
- Uygur Türklerinden kalma **Altun Yaruk, Sekiz Yükmek, İrk Bitig** gibi metinler ise Mani ve Buda dinlerinin etkisiyle yazılmış, dinî içerikli metinlerdir.

KOŞUK

Öpkem kelip ogradım	Öfkelenip dışarı çıktım
Arsanlayu kökredim	Arsan gibi kükredim
Alplar başın togradım	Yiğitler başını doğradım
Emdi meni kim tutar	Şimdi beni kim tutabilir
Kanı akıp yoşuldu	Kanı akıp boşandı
Kabı kamug deşildi	Derisi baştan başa deşildi
Ölüg birle koşuldu	Ölülerle bir oldu
Togmuş küni uş batar	Doğan güneş işte batıyor

2. İslamiyet'in Etkisiyle Gelişen Türk Edebiyatı

- Türkler İslam dinini 8. yüzyılda kabul etmiş, 10. yüzyıldan itibaren de İslamiyet'in etkisiyle yazılı ürünler vermeye başlamıştır.
- Bu dönemde yazılan eserler, dinî ve didaktik bir nitelik taşır; hem İslamiyet öncesi hem de İslami dönemin etkilerini yansıtır.
- Bu döneme "Geçiş Dönemi" denilmiştir ve bu dönemde Türklerin ilk yazılı ürünleri **Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't Türk, Atabetü'l Hakayık ve Divan-ı Hikmet** adlı eserler olmuştur.

Atabetü'l Hakayık'tan

Bilgi birle alim yokar yokladı Âlim bilgi ile yükseldi.
Bilgisizlik emi çökerdi kodı Bilgisizlik insanı aşağı düşürdü.
Bilgi yind usanma bil ol hak resul Bilgiyi ara, usanma; bil ki o hak resul:
Bilgi cinde erse siz arkang tidi Bilgiyi, Çin'de bile olsa arayınız, dedi.

a) Divan Edebiyatı:

- İslam kültür ve medeniyetine bağlı olarak gelişim göstermiştir.
- Daha çok medrese öğrenimi görmüş, şehirli ve eğitilmiş sanatçıların oluşturdukları bir edebiyattır.
- Genel anlamda halktan kopuk konulara, soyut düşüncelere yer verilmiştir.
- Bu yüzden **yüksek zümre edebiyatı, salon edebiyatı, klasik Türk edebiyatı** gibi çeşitli isimler almıştır.
- Belli kalıplara bağlı kalarak şiirde **aruz** ölçüsünü kullanan sanatçılar, **Arapça-Farsça** sözcük ve tamlamalarla yüklü, süslü ve sanatlı bir dil kullanmıştır.

Gazel - Baki

Zülf-i siyâhı sâye-i perr-i Hü mâ imiş
İklim-i hüsne anın içün pâdişâ imiş

Bir secde ile kıldı ruh-i âftâbı zer
Hak-i cenâb-ı dost aceb kîmyâ imiş

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

Görmez cihânı gözlerimiz yârı görmese
Mir'ât-ı hüsni var ise âlem-nümâ imiş

Zülfün esîri Bâkî-i bîcâre dostum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş

b) Halk Edebiyatı:

- İslamiyet öncesi Türk edebiyatında sözlü kültürün devamı niteliğindeki bu edebiyatta sanatçılar halk içinde yetişmiş, genellikle saz eşliğinde bir ezgiyle şiirlerini söylemiştir.
- Hece** ölçüsünü kullanan sanatçılar, halkın kullandığı Türkçeyle eserler vermiş; Arapça ve Farsçanın etkisi sınırlı kalmıştır.
- Bu edebiyat kendi içinde üç kolda gelişim göstermiştir:

- **Anonim Halk Edebiyatı:** Söyleyeni belli olmayan, halkın ortak ürünleridir. **Mani, türkü, ağıt, ninni, masal, orta oyunu, Karagöz, meddah, halk hikâyeleri** gibi ürünler verilmiştir.
- **Âşık Edebiyatı:** Âşık veya ozanlar tarafından saz eşliğinde söylenen **koşma, semai, varsağı ve destanlar** bu edebiyatın ürünleridir.
- **Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı:** Din ve tasavvuf düşüncesi etrafında şekillenen edebiyattır. **İlahi, nefes, deme, devriye, şathiye, nutuk** gibi şiir türlerinde ürünler verilmiştir.

Koşma - Karacaoğlu

Bülbül ne yatarsın bahar erişti
Ulu sular göl olduğu zamandır
Kat kat oldu gül yaprağa karıştı
Gene bülbül kul olduğu zamandır

Gene bahar oldu açıldı güller
Figana başladı gene bülbüller
Başka bir hal olup açtı sümbüller
Âşıkların del'olduğu zamandır

Gene bülbül bilir gülün hâinden
Yeter deli oldum yarin elinden
Âşık aşır gelir yaya belinden
Yardan bize gel olduğu zamandır

3. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

- 19. yüzyılda başlayıp günümüzde de etkisini devam ettiren edebî dönemdir.
- Bu dönem, 1839 yılında **Tanzimat Fermanı** ile başlayan her alanda Batı'ya yönelme ve Batılılaşma düşüncesinin sonucu olarak doğmuştur.
- Edebiyatımız **roman, öykü, makale, deneme** gibi yazınsal türlerle bu dönemde tanışmıştır.
- Dilde zamanla sadeleşmeye gidilmiş, özellikle **Millî Edebiyat**'la birlikte millî bir dil oluşturulmuştur.
- Bu dönem **Tanzimat edebiyatı, Servetifünun edebiyatı, Fecriati edebiyatı, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı** olmak üzere çeşitli dönemler şeklinde incelenir.

a) Tanzimat Edebiyatı (1860-1896)

- 1860 yılında **Tercüman-ı Ahval** gazetesinin çıkarılmasıyla başlayan, Türk edebiyatının Batı'dan gelen türlerle ilk defa tanıştığı dönemdir.

b) Servetifünun Edebiyatı (1896-1901)

- 1896 yılında **Tevfik Fikret**'in önderliğinde **Servetifünun dergisi** etrafında toplanan geçlerin oluşturduğu, Batı edebiyatını yakından takip etmeyi amaçlayan edebî dönemdir.

c) Fecriati Edebiyatı (1908-1911)

- 1908 yılında bir bildiriyle ortaya çıkan Servetifünun edebiyatını eleştiren ama bu edebiyatın bir devamı olarak görülen, kısa süreli edebî dönemdir.

d) Millî Edebiyat (1911-1923)

- 1911 yılında Selanik'te yayımlanan **Genç Kalemler dergisiyle** ortaya çıkan ve dili sadeleştiren, millî ve yerli konuları ele alan edebî dönemdir.

e) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (1923 -...)

- 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayan ve bugüne kadar varlığını devam ettiren edebî dönemdir.

Ben Sana Mecburum - Attila İlhan

Ben sana mecburum bilemezsin
Adını mih gibi aklımda tutuyorum
Büyüdükçe büyüyor gözlerin
Ben sana mecburum bilemezsin

Örnek

Aşağıdakilerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, yabancı dillerin etkisinden uzak bir gelişim gösterir.
- B) Divan edebiyatı sanatçıları, Arapça ve Farsçanın etkisiyle süslü, sanatlı bir dil kullanmıştır.
- C) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923'te başlamış ve günümüzde de devam eden edebî dönemdir.
- D) Türk edebiyatı, Millî Edebiyat Dönemi'yle birlikte Anadolu'ya ve millî değerlere yönelmiştir.
- E) Halk edebiyatı sanatçıları, soyut, kapalı ve sembollerle yüklü bir edebiyat oluşturmuştur.

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

.....	Servetifünun edebiyatı, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının ilk dönemidir.
.....	İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere iki kolda gelişim gösterir.
.....	Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatında dil, zamanla sadeleştirilmiştir.
.....	Divan edebiyatı sanatçıları, halktan kopuk, soyut bir edebiyat oluşturmuştur.
.....	<i>Kutadgu Bilig</i> , <i>Divanü Lügati't Türk</i> , <i>Atabetü'l Hakayık</i> ve <i>Divan-ı Hikmet</i> İslamiyet öncesi ilk ürünlerdir.

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

.....	Tanzimat edebiyatıyla birlikte Batı edebiyatından yeni yazınsal türler Türk edebiyatına girmiştir.
.....	Servetifünun sanatçıları Batı edebiyatından uzaklaşarak yerli ve millî konulara yönelmiştir.
.....	Koşuk, sagu ve destanlar sözlü edebiyatın ürünleri içinde değerlendirilir.
.....	Halk edebiyatı; aşık edebiyatı, anonim halk edebiyatı ve tekke-tasavvuf edebiyatı olmak üzere üç kola ayrılır.
.....	Fecriati edebiyatı, İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının dönemlerinden biridir.